

# Bogucka, Maria

---

"Statystyka obrotu towarowego Gdańska w latach 1651-1815", Czesław Biernat, Warszawa 1962 : [recenzja]

---

Przegląd Historyczny 54/4, 708-709

---

1963

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

---

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czesław Biernat, *Statystyka obrotu towarowego Gdańska w latach 1651—1815*, Instytut Historii PAN, *Źródła do dziejów handlu i żeglugi Gdańska* 1, PWN, Warszawa 1962, s. 343.

Mimo obfitej literatury o Gdańsku, handel tego głównego portu szlacheckiej Rzeczypospolitej jest zupełnie niedostatecznie opracowany, zwłaszcza od strony statystycznej. Książka Biernata stanowi bardzo cenny krok naprzód w tym zakresie. Dzieli się ona na dwie partie: wstępną (70 stron) część opisową oraz 44 tablice obrazujące ruch w porcie gdańskim w latach 1651—1815, a także (częściowo) obroty na terenie Nowego Portu oraz sytuację w tzw. komorze zapasów, której rozmiary stanowiły pewien procent globalnych obrotów zbożowych dokonywanych przez gdańskich kupców.

Część opisowa składa się z sześciu krótkich rozdziałów. Omawiają one dotychczasowe opracowania statystyczne handlu gdańskiego (Hanow, Czacki, Löschin, Lengerke, Wasilewski, Kutrzeba, Krannhals, Hoszowski), sprawę form i sposobów rejestracji obrotu towarowego przez władze gdańskie (komora palowa, komora zapasów itd.), bazę źródłową pracy, wzajemne relacje wag i miar towarowych wraz z ich przeliczeniem w miarę możliwości na system metryczny; znajdują się tu wreszcie uwagi na temat wartości zestawień statystycznych oraz objaśnienia układu i konstrukcji tablic zawartych w części drugiej pracy. Wśród tych rozważań brakuje bardzo charakterystyki opracowanego okresu oraz wyjaśnienia ram chronologicznych pracy. W bibliografii i wśród cytowanych pozycji nie ma także wydanej dwa lata temu zasadniczej w tym zakresie rozprawy St. Hoszowskiego „Handel Gdańska w okresie XV—XVIII w.“, „Zeszyty Naukowe WSE“ nr 11, Kraków 1960.

Ciekawe są rozważania na temat wartości zestawień statystycznych stanowiących podstawę źródłową książki. Biernat bardzo słusznie podkreśla rolę nadużyć mierników zbożowych, pobieranie tzw. przymiarków itp. zjawiska, co sprawia, iż faktyczny przywóz towarów do Gdańska był na pewno wyższy, niż to wynika z tabel. Tezę tę rozszerzyłabym jednak na wywóz morski, choć autor, zbyt może zasugerowany działalnością kontrolną władz w tym zakresie, nie bierze pod uwagę możliwości istnienia kontrabandy na tym odcinku i popełniania nadużyć także w komorze palowej (s. 17—18). Ogromnie interesujące są strony poświęcone rozmiarom konsumpcji Gdańska — sprawa ta wiąże się bardzo ściśle z obrotami tutejszego portu i wielkością przywozu zarówno wiślanego, jak lądowego. Biernat odrzuca tezy wysuwane w tym zakresie przez Krannhalsa i opiera się na liczbach podanych swego czasu przez Hanow. Ustalił on mianowicie, że w połowie XVIII w. 48 000 mieszkańców Gdańska spożywało w ciągu roku około 7 200 łasztów zboża, co czyni około 0,9 kg zboża na głowę dziennie (s. 55—56). Na tej podstawie można by obliczyć — stwierdza Biernat — konsumpcję także dla wieku XVII. Wydaje się jednak, że przedtem należałoby poczynić pewne uzupełnienia. Otóż w obliczeniach Hanowa występuje jedynie zboże zakupowane przez mieszczan do użytku domowego, nie wzięto natomiast pod uwagę zboża użytkowanego do produkcji przemysłowej, a więc m.in. zużywanego w piekarniach. Nie były to ilości białe. W początkach XVII w. zamożni piekarze zużywali 1—2 łaszty zboża tygodniowo (por. suplikę cechu z r. 1614, WAP Gd. 300,10/20), a w tym czasie było w mieście około 200 piekarń (WAP Gd. 300, C/1471). Większa część ich produkcji była spożywana na miejscu, w samym Gdańsku. Wziąwszy pod uwagę ten fakt należałoby podwyższyć liczby podawane przez Hanow. Uzyskaną w ten sposób znaczną ilość zboża spożywanego dziennie na głowę (już ilość 0,9 kg jest niemała) trzeba chyba tłumaczyć istnieniem w Gdańsku dużej liczby ludności przyprawowej (szlachta, jej służba, marynarze), która żywiąc się po kilka czy kilkanaście dni

na terenie miasta, podwyższała w ten sposób znacznie jego globalną konsumpcję. Innymi słowy: nie można obliczać spożycia w Gdańsku biorąc pod uwagę jedynie liczbę jego stałych mieszkańców.

Główną część pracy stanowią tabele. Podzielono je na dwie grupy: zbożowe i towarowe (przy czym groch nie wiadomo czemu zaliczony został do zbóż). Opracowane zostały w zasadzie w sposób przejrzysty i logiczny. W tabelach zbożowych układ jest taki, że kolejno występują 4 główne odmiany zbóż, potem rośliny strączkowe i kasze. Tabele towarowe sporządzone zostały na zasadzie układu alfabetycznego i chronologicznego. W sumie książka wypadła dość czytelnie. Jedynie tablica 3 jest na pierwszy rzut oka skomplikowana, a trzy różne cyfry zamieszczone pod każdym rokiem bez graficznego podziału mogą być powodem powstawania pomyłek przy korzystaniu. Pewne zastrzeżenia budzić także może brak konsekwencji w zaszerogowaniu siemienia lnianego i konopnego (występują czasem wśród zbóż, a czasem wśród towarów), co autor tłumaczy przypadkową klasyfikacją spotykaną w różnych źródłach. Wątpliwości nasuwa również kolejność, w jakiej uszerogowano tablice. I tak np. tablice nr 8—10 (wywóz zboża drogą morską w latach 1739—45 i 1757—92, wywóz zboża Wisłą, łądem oraz konsumpcja miejska w latach 1757—1792 z rozbiem na miesiące) są właściwie uzupełnieniem i rozwinięciem tablicy nr 3 (wywóz zboża w latach 1651—1815), powinny więc albo wejść do niej jako część składowa, albo następować zaraz po niej. Podobnie tablica nr 11 (zapasy zbożowe w latach 1743—1792 z rozbiem na miesiące) winna się jakoś łączyć z tablicą nr 4 (zapasy zbożowe w latach 1741—1815).

Z uwag drobniejszych: w tablicach nie wyróżnia się kamieni małych i dużych — chyba niesłusznie. Na s. 58 (przypis nr 24 i 25) cytowane są edykty rady miejskiej dotyczące kupna chmielu, niestety oba bez daty. W pracy zdarzają się zbędne powtórzenia — np. s. 41 i 102, wyjaśnienia dotyczące tablicy 3. Pokażne rozmiary erraty zamieszczonej na końcu książki pozwalają chyba sądzić, że wyłowiono wszystkie błędy drukarskie i do cyfr zamieszczonych w tablicach można się odnosić z pełnym zaufaniem.

Praca Biernata oparta została na szerokiej kwerendzie archiwalnej. Autor zebrał, zestawiał i porównał szereg materiałów statystycznych przechowanych w Archiwum Gdańskim i Bibliotece PAN w Gdańsku. Cennych uzupełnień dostarczyły poszukiwania w Centralnym Archiwum w Hadze. Opracowany przez Biernata materiał ma pierwszorzędne znaczenie dla wszystkich badaczy dziejów Gdańska, a opublikowanie jego książki zapełnia w części poważną lukę istniejącą dotąd w naszej historiografii pomorskiej.

Maria Bogucka

Diedrich Saalfeld, *Bauernwirtschaft und Gutsbetrieb in der vorindustriellen Zeit, Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte*, t. VI, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1960, s. 8 nlb, 167.

Podobnie jak inne prace młodych badaczy, które wyszły z seminarium Wilhelma Abła w Instytucie Rolnictwa i Polityki Gospodarczej Uniwersytetu w Getyndze, książka D. Saalfelda ma w oparciu o szczegółowe i ograniczone terytorialnie badania przedstawić problem wagi ogólniejszej. Autor korzystał z archiwów dolnosaskich, głównie Archiwum Państwowego w Wolfenbüttel i znajdującego się w prywatnym posiadaniu zespołu baliwatu saskiego Zakonu Krzyżackiego. Otrzymaliśmy w rezultacie monografię czterech domen książęcych w księstwie Brunświk-